

عوامل پیش‌بینی‌کننده حساسیت اخلاقی در معلمان ابتدایی شهرسندج

دکتر خلیل غلامی، استیره ابراهیمی*، دکتر کیوان بلندهمتان
گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان
(تاریخ دریافت: ۹۸/۰۶/۰۲، تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۸/۰۱)

چکیده

زمینه: اولین بعد برای رعایت عمل اخلاقی، حساسیت اخلاقی است. اندیشه و رفتار اخلاقی فرد در ارتباط‌های اجتماعی خود با دیگر انسان‌هایی که با او سروکار دارند در این قلمرو می‌گنجد. این تحقیق به بررسی عوامل پیش‌بینی‌کننده حساسیت اخلاقی در معلمان پرداخته است.

روش: این پژوهش به روش توصیفی از نوع همبستگی در جامعه آماری معلمان ابتدایی شهرسندج انجام شد. نمونه پژوهش ۲۸۵ نفر (۲۰۶ زن و ۷۹ مرد) بود که به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای-نسبتی انتخاب شد. داده‌ها با استفاده از یک پرسشنامه در سه مقیاس حساسیت اخلاقی، بهزیستی روان‌شناختی و معنای زندگی جمع‌آوری شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های رگرسیون چند متغیره انجام گرفت.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که متغیرهای معنای زندگی و بهزیستی، حساسیت اخلاقی را پیش‌بینی می‌کنند و در میان مؤلفه‌های معنای زندگی و بهزیستی روان‌شناختی، مؤلفه جستجوی معنا، خویشتن‌پذیری، استقلال و تسلط بر محیط رابطه معنی‌دار با حساسیت اخلاقی دارند.

نتیجه‌گیری: در فرایند گزینش و استخدام معلمان باید متغیرهای بهزیستی روان‌شناختی و معنای زندگی و حساسیت اخلاقی مدنظر قرار گیرد و همچنین در دوره‌های ضمن خدمت به تقویت و توسعه این متغیرها پرداخته شود.

کلیدواژه‌گان: حساسیت اخلاقی، معنای زندگی، بهزیستی روان‌شناختی

سر آغاز

یکی از مسائل مهم درک و شناخت بیشتر عوامل پیش‌بینی‌کننده حساسیت اخلاقی در تربیت معلمان است. بهزیستی روان‌شناختی^۱ و معنای زندگی^۲ که دو مفهوم اساسی در زندگی هر شخصی هستند، در این پژوهش به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده حساسیت اخلاقی در معلمان مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

بهزیستی روان‌شناختی تلاشی برای کمال در جهت تحقق توانایی‌های بالقوه واقعی فرد تعریف شده است (۱۱). مدل چندبعدی بهزیستی روان‌شناختی یکی از مهم‌ترین مدل‌های موجود است که از ۶ مؤلفه پذیرش خود^۳، هدفمندی در زندگی^۴، رشد شخصی^۵، داشتن ارتباط مثبت با دیگران^۶، تسلط بر محیط^۷ و خودمختاری^۸ تشکیل شده است (۱۲). معنای زندگی دارای دو بعد است. بعد اول، که در برگیرنده حضور معنا در زندگی^{۱۰} است که به بعد تجربی آنان مربوط می‌شود.

حساسیت اخلاقی^۱ یک اصل اساسی از اخلاق انسان است (۱). فرد واجد حساسیت اخلاقی، به پدیده‌های اخلاقی حساس می‌شود و پدیده‌ها را از زاویه اخلاقی می‌بیند (۲). اهمیت حساسیت اخلاقی در حرفه‌های بسیاری از جمله علوم انسانی (۳ و ۴) و پزشکی (۵، ۶ و ۷) مورد توجه قرار گرفته است.

آموزش به‌عنوان یک عمل اخلاقی، دارای سه اصل اساسی عاطفی و تربیتی و اجتماعی است، که ابعاد حساسیت اخلاقی نیز به این سه اصل مرتبط هستند و به‌وسیله آن‌ها معلمان می‌توانند جنبه‌های مختلف کار خود را تنظیم کنند (۸). حساسیت اخلاقی به‌خصوص در مدارس یک جزء کلیدی از صلاحیت اخلاقی معلمان است (۹). نارواژ یک الگو را در این زمینه پیشنهاد کرده است که به معلمان در درک کاربرد مهارت اخلاقی حساسیت اخلاقی کمک می‌کند (۱۰).

بعد دوم، جستجوی معنا در زندگی به این معنی که افراد چقدر معنا در زندگی را جستجو می‌کنند، به بعد انگیزه‌ای و اکتشافی مربوط می‌شود (۱۳). نتایج تحقیقات حاکی از معنای زندگی با کیفیت زندگی^{۱۱}، بهزیستی روان‌شناختی، سلامت روانی^{۱۲}، رضایت از زندگی و زناشویی، مذهب و رفتارهای سازگارانه مقابله با استرس است (۱۴).

تحقیقات زیادی در حوزه آموزشی و در ارتباط با دانش‌آموزان و معلمان در رابطه با بهزیستی روان‌شناختی (۱۶ و ۱۵) صورت گرفته است. لذا محققان پژوهش حاضر درصدد پاسخ‌گویی به این سوال برآمدند که آیا بهزیستی روان‌شناختی و معنای زندگی از توانایی پیش‌بینی حساسیت اخلاقی در معلمان برخوردارند؟

یافته‌ها

نتایج رگرسیون چندمتغیره در رابطه با سؤال اول، در جدول ۱ آمده است.
جدول ۱: نتایج آزمون رگرسیون مؤلفه‌های معنای زندگی با حساسیت اخلاقی

متغیرهای پیش‌بین	B	T	Sig
مراقبت از راه ارتباط با دیگران			
جستجوی معنا	۰/۱۶	۲/۶۳	۰/۰۰
وجود معنا	۰/۱۷	۲/۵۵	۰/۱
پذیرش دیدگاه دیگران			
جستجوی معنا	۰/۰۱	۰/۲۷۵	۰/۷۸
وجود معنا	-۰/۰۱	-۰/۲۵۷	۰/۷۹
درک مسائل اخلاقی			
جستجوی معنا	۰/۲۱	۳/۴۸	۰/۰۰
وجود معنا	۰/۲۶	۴/۰۱	۰/۰۰
شناسایی عواقب انتخاب و عمل			
جستجوی معنا	۰/۳۰	۴/۹۶	۰/۰۰
وجود معنا	۰/۳۴	۵/۲۷	۰/۰۰

نتایج جدول شماره ۱ نشان داد که مؤلفه‌های جستجوی معنا و وجود معنا، ابعاد مراقبت از راه ارتباط با دیگران، درک مسائل اخلاقی و شناسایی عواقب عمل و انتخاب را به‌طور معنی‌دار پیش‌بینی می‌کنند. همچنین جدول ۲ نتایج رگرسیون چند متغیره در رابطه با سؤال دوم را گزارش کرده است.

جدول ۲: نتایج آزمون رگرسیون بین مؤلفه‌های بهزیستی روان‌شناختی با حساسیت اخلاقی

متغیرهای پیش‌بین	متغیرهای ملاک	B	T	Sig
مراقبت از راه ارتباط با دیگران	خویشتن‌پذیری	۰/۱۴	۲/۴۵	۰/۰۱
	داشتن ارتباط مثبت با دیگران	۰/۰۲	۰/۳۷۲	۰/۷۱
	تسلط بر محیط	۰/۱۹	۳/۲۷	۰/۰۰
	استقلال	-۱/۰	-۱/۸۰	۰/۰۷
	رشد شخصی	۰/۱۰	۱/۴۹	۰/۱۳
پذیرش دیدگاه دیگران	خویشتن‌پذیری	۰/۱۲	۲/۰۲	۰/۰۴
	داشتن ارتباط مثبت با دیگران	-۰/۰۳	-۰/۴۴۷	۰/۶۵
	تسلط بر محیط	۰/۱۷	۲/۸۹	۰/۰۰

روش

پژوهش به روش توصیفی-همبستگی، در جامعه آماری معلمان ابتدایی سندجی، که به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای-نسبتی انتخاب شده بودند، انجام شد. در نمونه آماری ۲۰۶ نفر زن (۷۳/۵۷ درصد) و ۷۴ نفر مرد (۲۶/۴۲ درصد) بودند، که ۱۶ نفر (۵/۷۱ درصد) بالاتر از فوق لیسانس، ۱۴۷ نفر (۵۲/۵ درصد) لیسانس، ۹۵ نفر (۳۳/۹۲ درصد) فوق‌دیپلم و ۲۲ نفر (درصد ۷/۸۵) دیپلم و پایین‌تر بودند. ۲۳ نفر کم‌تجربه (۸/۲۱ درصد)، ۲۱ نفر دارای تجربه متوسط (۷/۵ درصد)، ۷۴ نفر دارای تجربه زیاد (۲۶/۴۲ درصد) و ۱۶۲ نفر دارای تجربه خیلی زیاد (۵۷/۸۵ درصد) در تدریس بودند.

ابزار گردآوری داده‌ها:

۱) مقیاس حساسیت اخلاقی^{۱۰} (ESS): این مقیاس هفت بعد از حساسیت اخلاقی را اندازه می‌گیرد، که تحقیقات اولیه از ویژگی‌های روان‌سنجی این مقیاس (۱۷) نشان داد که واریانس مشترک در سطح بسیار پایینی بین ابعاد وجود دارد، بنابراین همان هفت بعد مورد تأیید قرار گرفت. سرانجام در تحقیقی این مقیاس در چهار بعد تحت عنوان مراقبت از طریق ارتباط با دیگران، پذیرفتن دیدگاه‌های دیگران، درک مسائل اخلاقی و شناسایی عواقب انتخاب و عمل مورد تأیید قرار گرفت (۱۸). ضریب آلفای کرونباخ در این ابعاد بین ۷۶ تا ۹۲ درصد گزارش شده است (۱۷).

۲) مقیاس معنا در زندگی^{۱۱} (MLQ): نتایج اعتباریابی سازنده این مقیاس بر اساس نتایج آلفای کرونباخ برای جستجوی معنا بین

استقلال	۰/۰۲	-۲/۳۴	-۰/۱۳
رشد شخصی	۰/۴۸	۰/۶۹۷	۰/۰۵
درک مسائل اخلاقی	۰/۰۷	۱/۷۷	۰/۱۰
داشتن ارتباط مثبت با دیگران	۰/۴۵	-۰/۷۴۶	-۰/۰۵
تسلط بر محیط	۰/۰۰	۳/۴۰	۰/۲۰
استقلال	۰/۶۵	-/۴۵	-۰/۲۰
رشد شخصی	۰/۴۵	۰/۷۵۷	۰/۰۵
شناسایی عواقب انتخاب و عمل	۰/۰۲	۲/۳۲	۰/۱۳
داشتن ارتباط مثبت با دیگران	۰/۷۸	۰/۲۸۰	۰/۰۱
تسلط بر محیط	۰/۳۰	۱/۰۳	۰/۰۶
استقلال	۰/۲۳	-۱/۱۸	-۰/۰۶
رشد شخصی	۰/۳۶	۰/۹۱۲	۰/۰۶

طبق نتایج معلمان در مؤلفه خویش‌بینی‌پذیری از شرایطی خوبی برخوردار بودند که حاکی از این است که معلمان در موقعیت‌های آموزشی و تدریس نیز از حساسیت اخلاقی برخوردار بوده‌اند و به‌صورت اخلاقی عمل کرده‌اند. در ارتباط با مؤلفه تسلط بر محیط نتایج نشان داد که این مؤلفه بالاترین قدرت پیش‌بینی را دارد یعنی هرچقدر این مؤلفه در معلمان بیشتر باشد میزان حساسیت اخلاقی آن‌ها نیز به‌مراتب بیشتر است. پیشنهاد می‌شود که در مصاحبه‌هایی که برای پذیرش معلمان صورت می‌گیرد این متغیرها مدنظر قرار گیرند و همچنین دوره‌های ضمن خدمت باهدف تقویت و توسعه معنای زندگی و بهزیستی روان‌شناختی آن‌ها صورت گیرد.

نتیجه‌گیری

نتایج به دست آمده حاکی از تأیید فرضیه‌های پژوهش بود. چنان‌که اخلاق یکی از عوامل اصلی معنا بخش زندگی است و ارتباط استواری با مقوله مناسب‌سازی دارد و ورود به یکی لزوماً ورود به دیگری را در پی خواهد داشت و توفیق در یکی توفیق در دیگری را باعث خواهد شد. از طرف دیگر معنای زندگی با انسجام و تمامیتی که به زندگی فرد می‌بخشد و نیز با احساس هدف‌داری در زندگی، می‌تواند در بهزیستی روان‌شناختی فرد، تأثیرگذار باشد (۲۳).

ملاحظه‌های اخلاقی

پژوهشگر جهت رعایت مسائل اخلاقی رضایت‌نامه کتبی از معلمان اخذ کرد و آن‌ها را بر اساس معیارهای ورود انتخاب کرد و داده‌ها با رعایت اصول پرسشگری جمع‌آوری شد.

سپاسگزاری

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی گرایش برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه کردستان است، که در تاریخ ۱۳۹۴/۰۷/۲۷ با نمره ۱۹/۹۲ دفاع شد. لازم است از تمامی عزیزانی که در نگارش این پژوهش یاری کردند، تشکر و قدردانی شود.

نتایج جدول ۲ نشان داد مؤلفه‌های خویش‌بینی‌پذیری و تسلط بر محیط مؤلفه مراقبت از راه ارتباط با دیگران را پیش‌بینی می‌کنند، همچنین مؤلفه‌های خویش‌بینی‌پذیری، تسلط بر محیط و استقلال، مؤلفه پذیرش دیدگاه دیگران را پیش‌بینی کردند، در ادامه مؤلفه‌های تسلط بر محیط مؤلفه درک مسائل اخلاقی را پیش‌بینی کرد. و در نهایت مؤلفه خویش‌بینی‌پذیری مؤلفه شناسایی عواقب انتخاب و عمل را پیش‌بینی کرد.

بحث

در پاسخ به سؤال اول پژوهش نتایج نشان داد که مؤلفه جستجوی معنا، مولفه‌های مراقبت از راه ارتباط با دیگران، درک مسائل اخلاقی و شناسایی عواقب عمل و انتخاب را پیش‌بینی کرد، اما این مولفه بعد پذیرش دیدگاه دیگران را پیش‌بینی نکرد. در همین ارتباط مؤلفه وجود معنا، مولفه‌های مراقبت از راه ارتباط با دیگران، درک مسائل اخلاقی و شناسایی عواقب عمل و انتخاب را پیش‌بینی کرد، اما این مولفه بعد پذیرش دیدگاه دیگران را پیش‌بینی نکرد.

یافته‌های به دست آمده با یافته‌های پژوهشی با موضوعی مرتبط (۲۲) ناهمسو بود، که این ناهمسویی می‌تواند به علت تفاوت جوهری دو جمعیت مورد بررسی (معلمان و پرستاران) باشد. در تبیین این یافته می‌توان گفت اینکه افراد چقدر معنا در زندگی جستجو می‌کنند، به بعد انگیزه‌ای مربوط می‌شود و معلمان از انگیزه کافی برای جستجو معنا برخوردار هستند و کسی که در جستجو معناست می‌تواند در برخورد با موقعیت‌های مختلف از آگاهی اخلاقی برخوردار باشد (۲۲).

در پاسخ به سؤال دوم پژوهش نتایج نشان داد که مؤلفه خویش‌بینی‌پذیری ابعاد مراقبت از راه ارتباط با دیگران، پذیرش دیدگاه دیگران و شناسایی عواقب انتخاب و عمل را پیش‌بینی کرد، در ادامه مؤلفه تسلط بر محیط ابعاد مراقبت از راه ارتباط با دیگران، مؤلفه پذیرش دیدگاه دیگران و درک مسائل اخلاقی را پیش‌بینی کرد و در نهایت مؤلفه استقلال بعد پذیرش دیدگاه دیگران را پیش‌بینی کرد. در میان مؤلفه‌های بهزیستی روان‌شناختی خویش‌بینی‌پذیری، تسلط بر محیط و استقلال پیش‌بینی‌کننده حساسیت اخلاقی است.

9. Kuusisto E, Tirri K, Rissanen I. (2012). Finnish teachers' ethical sensitivity. *Hindawi Publishing Corporation Education Research International*; 1(3): 1-10.
10. Narvaez D. (2011). Neurobiology, moral education and moral self-authorship. In: moral education and development. D. J. de Ruyter and S. Miedema (Eds). Rotterdam: Sense Publishers. Pp. 31-43
11. Ryff CD. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*; 57(6): 1069-1081.
12. MontakhabYegane M, Arshad N, Nisi A. (2016). Relationship of organizational ethical climate with psychological well-being, organizational commitment, occupational stress and job quitting; the moderating role of axial evaluations. *Journal of Ethics in Science and Technology*; 10(1): 9-18. (In Persian).
13. Steger FM, Dik B. (2009). If one is looking for meaning in life, does it help to find meaning in work? *Applied psychology: Health and well-being*; 1(3): 303-320.
14. Damasio BF, Melo RLP, Silva JP. (2013). Meaning in life, psychological well-being and of life in teachers. *Health Aspects in Teachers*; 23(54): 73-82.
15. Delavar A, Koushki Sh, JalaliFarahani M. (2013). Relationship of aspects of psychological well-being with the public health among students. *Journal of Psychological Research*; 5(19): 115-126. (In Persian).
16. Babaeigivi R, Nazari AM, Monsenzadeh, F. (2016). A comparative study of psychological well-being and marital boredom and dimensions of the employed and unemployed women. *Journal Women and Society*; 7(1):163-180. (In Persian) .
17. Tirri K., Nokelainen P, Holm K. (2008). Moral development and citizenship education. In: *Ethical sensitivity of finnish lutheran 7- 9 grade students*. Rotterdam: Sense Publishers. Pp. 327-341.
18. Gholami K, Tirri K. (2012). The cultural dependence of the ethical sensitivity scale questionnaire: the case of Iranian Kurdish teachers. *Education Research International*: 1-9.
19. Steger FM, Frazier P. (2006). The meaning in life question naira: assessing presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*; 53(1): 80-93.
20. Khakshour F, GhobaiBonab B, ShahabiZadeh F. (2013). The role of conception of God and religious identity in meaning of life. *Journal of Psychology and Religion*; 6(2): 43-56. (In Persian).
21. Ryff CD. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*; 57(6): 1069-1081.
22. Frankel V. (2006). *Founder of Logo therapy*. Translated by: Mohammadpour A. Tehran: Danzheh Publication. (In Persian).

واژه نامه

1. Moral sensitivity	حساسیت اخلاقی
2. Psychological Well-being	بهبودی روان‌شناختی
3. Meaning in Life	معنای زندگی
4. Self-acceptance	پذیرش خود
5. Purpose in life	هدفمندی در زندگی
6. Personal development	رشد شخصی
7. Having positive relationships with others	داشتن ارتباط مثبت با دیگران
8. Environmental mastery	تسلط بر محیط
9. Autonomy	خودمختاری
10. The presence of meaning in life	حضور معنا در زندگی
11. Quality of Life	کیفیت زندگی
12. mental health	سلامت روانی
13. Ethical sensitivity Questionnaire (ESQ)	مقیاس حساسیت اخلاقی
14. Meaning in Life Questionnaire (MLQ)	مقیاس معنا در زندگی
15. Psychological Well-being Questionnaire (PWQ)	مقیاس بهبودی روان‌شناختی

References

1. Gholami K, Ebrahimi I. (2016). Designing a model for moral sensitivity and its relationship with caring teaching in teachers. *The Journal of Ethics in Science and Technology*; 10(1): 85-94. (In Persian).
2. Stephen AS. (2012). What develops in moral development? A model of moral sensibility. *Journal of Moral Education Ltd*; 4(1): 117-142.
3. Tirri K, Nokelainen P. (2007). Comparison of academically average and gifted students' self-rated ethical sensitivity. *Educational Research and Evaluation*; 13(6): 587 – 601.
4. Ozdogan B, Eser Z. (2007). Ethical sensitivity of college students in a developing country. *Journal of Teaching in Interactional Business*; 19(1): 83-99.
5. Salanati A, Rahmani M, Rzman V. (2013). The relationship between professional ethics and knowledge management. *Ethics in Science and Technology*; 4(1):1-10. (In Persian).
6. Izadi A, Imani E, Khademi Z, Asadinoghani F, Hajizadeh N, Naghizade F. (2012). The correlation of moral sensitivity of critical care nurses with their caring behavior. *Medical Ethics and History of Medical*; 6(2): 43-56. (In Persian).
7. Baghaei R, Moradi Y, Aminolshareh S, Zareh H. (2013). The ethical sensitivity of nurses in decision making in Ayatollah Taleghani Hospital. *Journal of Nursing and Midwifery (University of Medical Sciences)*; 11(11): 900-906. (In Persian).
8. Gholami K, Tirri K. (2012). The cultural dependence of the ethical sensitivity scale questionnaire: the case of Iranian Kurdish teachers. *Education Research International*: 1-9.

Reports; 88(2): 410-435.

23. Durm WM, Glaze EP. (2001). Relation of self-acceptance and acceptance of others. Psychology